

"De Reus van Antwerpen" Een analyse. November 2025.

"*De Reus van Antwerpen*", is een herinnering geschreven door J. J. Cremer over de kunstfeesten die in augustus 1861 in Antwerpen plaatsvonden. Het stuk begint met de hervertelling van de lokale sage over de tiran **Druon-Antigoon** en diens nederlaag door de stichter van de stad, Brabo. Cremer herinterpreteert deze mythische figuur echter als de "**reus der gedachte**", die nu de geest van kunsten en beschaving vertegenwoordigt. Cremer beschrijft de levendige atmosfeer van het **internationale Kunstcongres**, waarbij kunstenaars en intellectuelen uit heel Europa de nadruk legden op eenheid en broederschap. Door de beschrijving van optochten, schilderijen en een feestelijke Cantate, benadrukt de tekst dat de kunst fungeert als een universele kracht die pleit voor **vrede op aarde** en het overstijgen van landsgrenzen.

Cremer verbond de mythe van Druon-Antigoon met het negentiende-eeuwse kunstgenie van Antwerpen door de figuur van de brute reus te transformeren in een positief, grootschalig symbool van de moderne, culturele ambitie van de stad.

De oorspronkelijke reus, Druon-Antigoon, was een tiran die tol eiste en onwillige schippers de handen afhieuw, wat leidde tot de naam 'HANDWERPEN'. Hij werd verslagen door Brabo, de held van de beschaving, die hem overwon met zijn beitel en lier, wat duidt op de overwinning van het genie op de brute kracht.

Cremer stelt echter dat hoewel de held van de beschaving de reus versloeg, de nakomeling gelooft dat de **reuzen-schim** van Druon-Antigoon nog steeds rondwaart door Antwerpen en meewerkt tot de roem van Brabo's nakroost.

De negentiende-eeuwse manifestatie van deze reusachtige geest wordt als volgt beschreven:

1. **De reus als bouwkracht en kunstvorst:** Cremer vraagt zich af of de reus meewerkte aan de verrijzenis van de prachtige toren van de hoofdkerk van Antwerpen en het omhoogtillen van de achtkante tafel (Antigoons stenen disch). Hij vraagt ook of de reus als vorst (prins) de kunstscepter mocht zwaaien in de veste van de Antwerpse schilderschool.
2. **De reus der gedachte:** De geest die Cremer prijst, wordt de "**reus der gedachte**" genoemd. Deze reus, die ook wordt aangeduid als "**Antwerpens reus der negentiende eeuw**", is het beginsel dat ervoor zorgde dat de poorten van de grootse stad wijd werden opengezet, om het kunstlievend Europa als gast te ontvangen tijdens de Kunstfeesten in augustus 1861.
3. **De reus als symbool van eenheid:** De ware identiteit van de negentiende-eeuwse reus ligt in de "**zucht naar éénheid voor alle strijders der gedachte**" en de "**zucht tot inniger verbroedering voor alle zonen der kunst**". Deze **reuzengeest** riep het denkbeeld van zulk een "grootsche wrijving van gedachten" (het kunstcongres) in het leven, waarbij meer dan duizend mannen van verschillende afkomst, genie en ontwikkeling samenkwamen zonder verstoring van de broederzin, met als doel de verheffing van de kunst.

4. **Symbolische herinterpretatie van de handen:** De handen die Druon-Antigoon wreed afhieuw (het HANDWERPEN) worden aan het einde van Cremer's herinnering opnieuw geïnterpreteerd. Bij het zien van het Antwerpse wapen ziet de Noord-Nederlander de handen niet langer als die van de arme schippers uit de sage, maar als **de handen van de Antwerpsche reus dezer eeuw**. Deze handen symboliseren nu de vele broeders uit de onvergetelijke kunstkring (*Cercle Artistique*), de dierbare vrienden, en de hoogwaardige Magistraat (de voorzitter van het reusachtige Kunst-Congres), die de strijders der gedachte verwelkomden en uitzwaaiden. Zo transformeert Cremer de mythische, destructieve kracht in de grootschalige, constructieve en verenigende kracht van het negentiende-eeuwse **genie** en de **kunst** die vrede en broederschap op aarde nastreven

De gebeurtenis die J. J. Cremer inspireerde tot het schrijven van zijn herinnering getiteld "De Reus van Antwerpen" was het **kunstfeest in augustus 1861**.

Dit wordt expliciet vermeld op de titelpagina van het werk. Cremer noemt zijn geschrift een **"HERINNERING AAN DE KUNSTFEESTEN IN AUGUSTUS 1861"**.

Deze kunstfeesten omvatten onder andere een **Kunstcongres**, een **"grootsche wrijving der gedachten"**, waarbij meer dan duizend mannen, die worden aangeduid als **"strijders der gedachte"** (*Soldats de la pensée*), uit verschillende landen (zoals Rusland, Italië, Albion/Groot-Brittannië, Germanje/Duitsland, Frankrijk, en zowel Zuid- als Noord-Nederland) samenkwamen. Het doel van dit congres was de **verheffing, waardering en opbouw van de kunst**.

De herinnering beschrijft ook de festiviteiten rondom deze gebeurtenis, zoals:

- De stad Antwerpen die **"gansch het kunstlievend Europa als gast"** ontving.
- Een **"schitterend eeremaal"** dat in waarheid een **"broedermaal"** was.
- De uitvoering van een feest-Cantate door G. Demarteau.
- Een plechtige optocht waarbij het beeld van de **Lieve Vrouwe** werd rondgevoerd.
- De indrukwekkende kunsttentoonstellingen met werken zoals die van Biard en Cermak.
- Een **reuzenoptocht** (*den omgang der reuzen en wagens*) met onder meer de beeltenissen van Druon-Antigoon en zijn gade, de walvis, en praalwagens die de bloei van Antwerpen symboliseerden (door beschaving, zeevaart, handel en kunst).

De "reuzengeest" die Cremer prijst, is de **"zucht naar éénheid voor alle strijders der gedachte"** en de **"zucht tot inniger verbroedering voor alle zonen der kunst"**, wat de essentie vormde van de Kunstfeesten van 1861.

De herinnering van J. J. Cremer aan de Kunstfeesten in Augustus 1861 beschrijft de activiteiten in een narratieve volgorde, waarbij de nadruk ligt op de sfeer van eenheid en broederschap.

Hieronder volgt een chronologische plaatsing van de belangrijkste gebeurtenissen en activiteiten, gebaseerd op de volgorde in de vertelling:

1. **De opening en het kunstcongres (de ontvangst):** De stad Antwerpen ontsloot haar poorten wijd om **"gansch het kunstlievend Europa als gast"** te ontvangen. Meer dan **duizend strijders der gedachte** (*Soldats de la pensée*) uit Noord en Zuid kwamen samen om te spreken over de verheffing en opbouw van de kunst. Er was een geest van eenheid en innige verbroedering tussen deelnemers uit Rusland, Italië, Groot-Brittannië (*Albion*), Duitsland (*Germanje*), Frankrijk, en de Zuid- en Noord-Nederlanders.

2. **Het bezoeken van de kunsttentoonstellingen:** De bezoekers traden de zalen binnen waar **"de voortbrengsels van 't genie de wanden versieren"**. Hier huiverden zij bij het aanschouwen van diverse schilderijen, zoals:

- De slavenroof aan Afrika's kust (door Biard).
- De Syrische vrouw, ten prooi aan de woesteling (door Cermak).
- De arme weduwe op haar zoldervertrekje (door De Bruycker).
- Schilderijen die Gods schepping weergaven (landschappen, zeeën, etc.).

3. **De plechtige optocht van de Lieve Vrouwe:** Er nadert een **"breede stoet"** (processie) waarin **"het beeld der Lieve Vrouwe"** in plechtige optocht en statig rondgevoerd wordt.

4. **Het Te Deum in de kathedraal:** Het **Te Deum** (lofzang) weerklonk in de kruisgewelven van Antwerpens kathedraal, wat de religieuze inslag van de feesten markeerde.

5. **Het schitterende eeremaal/broedermaal:** Er vond een **"schitterend eeremaal"** plaats, dat in waarheid een **"broedermaal"** genoemd werd, en waar geen wanklank vernomen werd.

6. **De uitvoering van de feestcantate en het concert:** In de **"Feërieken lusthof"** werd Demarteau's lied, de Feest-Cantate (*Le triomphe des arts*), uitgevoerd. De uitvoering omvatte:

- De zilverstemmen van Fisscher en Tillez die het lied zongen.
- Het juichende koor dat de aanhef van de cantate herhaalde.
- De zang van het psalmlied *I cieli immensi narrando del grande Iddio la gloria* door Artot en driehonderd stemmen, beheerst door Callaerts' kunstscepter.
- Het **"snarengetoover"** van Joachim, dat de aanwezigen, inclusief Hollands grootste toonzetters, verrukte.

7. **Het kunstvuur (vuurwerk):** Na de Cantate dondert het **"kunstvuur"** een oorverdoovend BRAVO! in de lucht. Dit vuurspektakel, waarbij **"booze geesten"** elkaar vernielen met gloeiende sikkels, eindigt met een reine vuurstraal en duizendkleurige bloemen die neervlokken.

8. **De omgang der reuzen en wagens (reuzenoptocht):** Later tijdens de feesten werd de **"omgang der reuzen en wagens"** getoond. Deze optocht bestond uit:

- De Walvisch, de kolos der zeeën, die de trein opent.
- De boden en dienaars van Neptunus, de delphijnen, en schepen.
- Het beeld van Druon-Antigoons gade.
- Het afbeeldsel van Druon-Antigoon zelf.
- De triomfwagen van Brabo, met de zinnebeelden van Antwerpens bloei door beschaving, zeevaart en handel.
- Flora's zegewagen (symboliserend akker- en tuinbouw).
- De laatste wagen met de "fiere maagden" die Ontwikkeling, Welvaart en Vrede uitbeelden.

9. **Het afscheid (de vertrekdag):** Op de laatste dag wordt het welkom met een roerend **"Vaartwel!"** verwisseld. De broeders drukten elkaar de handen en de Noord-Nederlander vertrekt.

Er is bij J. J. Cremer een **zeer duidelijk enthousiasme** zichtbaar voor internationale, en met name **Europese, samenwerking** en eenheid. Dit enthousiasme wordt door hem volledig gekoppeld aan de rol van de kunst en het genie als drijvende krachten.

Cremer beschouwt de kunstfeesten van augustus 1861 in Antwerpen als een **triomf van de Europese eenheidsgedachte**.

Dit enthousiasme manifesteert zich op de volgende punten.

1. De roep om eenheid en verbroedering:

Het centrale thema van de "reus der negentiende eeuw" — de positieve, moderne geest van Antwerpen — is de **"zucht naar éénheid voor alle strijders der gedachte"** en de **"zucht tot inniger verbroedering voor alle zonen der kunst"**. Cremer juicht de bijeenkomst toe omdat

deze grootsche wrijving van gedachten (*Kunst-Congres*) in het leven werd geroepen door deze **reuzengeest**.

2. Het verwelkomen van Europa

Antwerpen wordt geprezen omdat de stad haar poorten "**wijd, wijde ontsloot, en gansch het kunstlievend Europa als gast dorst nooden**". Tijdens deze feesten werden meer dan "**tienmaal honderd strijders der gedachte**" uit Noord en Zuid verwelkomd.

De deelnemende naties of volkeren worden met grote warmte genoemd, wat de pan-Europese omvang van de samenwerking benadrukt:

- **Rus en Italiaan** drukten elkaar "als broeders van eenen stam met warmte aan 't harte".
- De zonen van het **magtige Albion** (Groot-Brittannië), het kloeke **Germanje** (Duitsland), en het stoute **Frankrijk** wijdden hun aller moeder een heildronk.
- **Zuid- en Noord-Nederlanders** roemden één taal en juichten samen.
- De feestcantate roept de verschillende volken op: "**Frères du Nord, Ruses, Germains, Bataves, Fils d'Albion, vous qu'entourent les mers, Unissez vous, pour les arts plus d'entraves, Par vos travaux etonnez l'univers!**".
- Zelfs voor **Italië** wordt gehoopt dat hun leed zal eindigen en dat het land opnieuw een Raphaël zal voortbrengen.

De vlaggen en wapenschilden van "**velerlei natie**" die langs de Antwerpse straten hingen, riepen de namen toe van hen die men gastvrij ontving.

3. Kunst als brug en middel tot vrede

Cremer ziet de samenwerking niet als een doel op zich, maar als een middel om **universele vrede** te bereiken, gedragen door kunst en broederschap. Het uiteindelijke doel is om "**la paix universelle**" te stichten, gebaseerd op talent en broederschap (*sur le talent et la fraternité*).

Dit internationale congres bewees dat mannen met verschillende geboortes, genie, ontwikkeling en religieuze vormen (*Godsdienst*) konden samenspreken "**zonder verstoring van den broederzin**".

Cremer sluit zijn herinnering af met een krachtige boodschap over de afwezigheid van grenzen:

"God zegene u, heerlijk lustoord der kunst ! en - zij er een grens tusschen 't Zuid en het Noord , **in het rijk der kunst bestaan geene grenzen** : Broeders voorwaarts! **Eenheid, Vooruitgang**, blijve de leuze, en thans voor het laatst : **UW KUNST WERKE MEË TOT DE VREDE OP AARDE!**".

Het enthousiasme voor de samenwerking is dus onlosmakelijk verbonden met de overtuiging dat kunst de macht heeft om **oorlog** (*burgeroorlog, bloediger godsdienstkrijg*) en **haat** te overwinnen en te leiden tot *Vrede, vrede op aarde*.

J. J. Cremer gebruikt de schilderijen van A.F. Biard (slavenroof in Afrika) en J. Cermak (Syrische vrouw in gevangenschap, het is echter een vrouw uit Herzegovina) als krachtige voorbeelden van hoe kunst de toeschouwer dwingt om afgrijzen te voelen voor menselijke wreedheid, slavernij en onderdrukking, wat volgens hem de "**triumph der kunst**" is.

Hieronder volgt wat Cremer over de betreffende werken zegt, waarbij hij een directe link legt tussen het kunstgenot en de noodzaak tot broederliefde en vrijheid.

Over het schilderij van Biard (Slavernij in Noord-Afrika) beschrijft hij zijn emotionele reactie (voetnoot 1):

- Het werk wordt aangeduid als **"dien slavenroof aan Afrika's kust"**.
- Bij het aanschouwen van dit tafereel **"huivert gij"**.
- Hij beschrijft het als een **"afgrijslijk schoon tafereel"**.
- De toeschouwer voelt dat **"uw harte bloedt bij het angstig bespieden"** van de scène.
- Cremer veroordeelt de wreedheid door de dader te beschrijven als **"de blanke duivel ten troon"**.
- Hij benadrukt het onrecht door te stellen dat de blanke duivel **"die arme zwarten tot dieren verlaagt"**.

Vervolgens roept Cremer de lezers op te reageren op het schilderij van Cermak (voetnoot 2):

- Het tafereel toont **"die Syriëse vrouw ten prooi van den woesteling"**.
- De gruwelijkheid wordt gedetailleerd beschreven: de woesteling **"nijpt"** met **"onzalige vingers den teederen boezem"** en zal haar **"straks haar ten vure zal doemen"**.
- De reactie van de toeschouwers, de 'Broeders der kunst', is er een van diepe verontwaardiging en actiebereidheid: zij **"hoort haar angstkreet, haar smeeken, haar kermen"**.
- Het bloed van de toeschouwers **"stroomt u sneller door de aders"**.
- De onmiddellijke impuls is om de vrouw te **"verlossen, haar scheuren uit de klauwen des verderfs"**.

De rol van de kunst in de strijd tegen onrecht

Cremer concludeert dat de kracht van de kunst ligt in het wekken van menselijke liefde, juist door het tonen van deze gruwelijke tafereelen. Hij beschouwt de kunstwerken als een predikende stem (verwijzend naar het collectieve genie in de zalen) die:

1. **"vrijheid eischt voor de kinderen Gods"**.
2. **"afgrijzen wekt voor denslaven-den broedermoord"**.
3. **"huiveren doet voor godsdiensthaat en voor godsdienstkrijg"**.

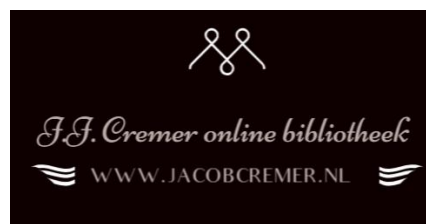
Hij stelt dat de kunstenaars (de "Apostelen Gods") een roeping hebben en dat de kunst hen één maakt in geloof, omdat "**zij wekt ons tot liefde**".

De feest-cantate van **G. Demarteau**, getiteld *Le triomphe des arts*, werd in de "**Feërieken lusthof**" gezongen en uitgevoerd door de volgende personen en groepen:

1. **Solisten:** De **zilverstemmen** van **Fisscher en Tillez** zongen de schoone melody van het lied.

2. **Koor:** Het **koor** herhaalde juichend de aanhef van de Cantate.

Cremer merkt op dat Demarteau's lied "**allen het harte getroffen**" heeft. De aanhef die door het koor herhaald werd, luidde: *Retentissez , chants de victoire, Eveille-toi , noble cité, Fêtons les élus de la gloire, Les fils de l'immortalité.*

www.jacobcremer.nl